

Suomen kielen tutkimuksen näköaloja¹

1. Kun puhutaan tieteen maailmassa parina viime vuosikymmenenä tapahtuneesta edistyksestä, tulevat monelle ensimmäiseksi mieleen luonnontutkimuksen ja sitä soveltavan tekniikan käänteentekevät saavutukset. Edistystä on kuitenkin tapahtunut myös monilla henkítieteiden aloilla. Jos vertaamme esim. historiantutkimuksen tämänhetkisiä päämääriä, metodeita ja sen käyttämiä aineksia sodan edellisiin, niin voimme panna merkille seuraavanlaisia seikkoja: aikaisemman, yksipuolisesti poliittisen historian rinnalle on noussut talous- ja sosiaalihistoriallisia puolia valaiseva tutkimussuunta; tutkimus on käynyt entistä yksityiskohtaisemmaksi ja kriittisemmäksi; ulkomaisen lähdeaineksen massakäyttö on tullut mahdolliseksi sen jälkeen kun maahamme on saatu hankituksi mikrofilmattua arkistoinesta. Onko sitten vastaavaa tai muunlaista kehitystä havaittavissa suomen kielen tutkimuksen alalla? Vastaus on empimättä myönteinen. Meillä vankimman jalansijan saanut kielitieteen haara, äännehistorian tutkimus, on kokenut melkoisia metodisia muutoksia. Se on yksityiskohtaistunut, syventynyt ja monipuolistunut. Fonologisten näkökohtien vaarinotto on jo ehtinyt vaikuttaa hedelmöittävästi; siinä suhteessa meillä tuskin ollaan jäljessä siitä, mihin esim. Ruotsissa, Saksassa tai Ranskassa on ehditty. Äännehistorian tuloksiin nojautuva etymologinen tutkimus on sekin sekä avartunut metodiltaan että laajentunut aineksiltaan. Päämääränä ei enää ole vain sanan alkuperän selvittäminen; yhtä tärkeä on sen koko historian monipuolinen analyysi, jossa pidetään tarkoin silmällä myös levinneisyysseikkoja ja sanan asemaa sen merkityssukulaisten kentässä.

Laajakantoinena muutoksena fennistiikassa ja fennougriistiikassa, jotka vanhojen kielimuistomerkkien puutteessa utuvat operoimaan melkein yksinomaan elävästä kansankielestä tehdyillä muistiinpanoilla, on pidettävä viime vuosina tapahtunutta uusien puheentallennuskeinojen käytäntöontuloa. Tarkat tiedot elävän kansankielen kaikista vaiheista ovat olleet ja tulevat aina olemaan kielentutkimuksen tärkeintä operaatioainesta. Sen vuoksi — sanoikaamme tutkimustaloudellisista syistä — työ olisi kohdistettava ensiksi juuri ulottuviltamme menneisyyteen siirtyvän kielenvaiheen unohduksesta pelastamiseen. Mutta onko se enää edes mahdollista? Vieläkö on riittävästi säilyneenä aitoa vanhaa kansankieltä?

¹ 25. 2. 1959 pidetty virkaanastujaisesityelmä eräin kohdin täydennettynä.

2. Nykyaikaisessa yhteiskunnassa tasoittuvat kaikki tavat ja muodot, niiden mukana murteetkin. Pyritään jäljittelemään sitä, jolla on sosiaalinen prestiisi. Näin on aina ollut, mutta nyt tämä pyrkimys pääsee toteutumaan monin verroin nopeammin kuin ennen, koska siihen on tehokkaat keinot: parantuneet kulkuyhteydet, kansakoulut — joiden välitöntä merkitystä murteiden tasoittajina ei tosin pidä yliarvioida —, sanomalehdet ja radiot. Toisaalta itse yhteiskunnan rakenne, perinteensäilyttäjien miljöö ja elämänmuodot ovat joutuneet niin perusteellisten muutosten alaisiksi, että vanha murre on joiltakin olennaisilta osiltaan voinut käydä aivan tarpeettomaksikin. Miten voisikaan säilyä esim. kaskenpolton, pellavanviljelyn, niinitekniikan tai suurmetsästyksen laaja spesiaalisanasto, kun sillä ei ole enää sijaa jokapäiväisessä kielenkäytössä?

Onko kielentutkijan siis näiden tosiasioiden edessä laskettava aseensa ja pidettävä vanhan murteen talteen saamista toivottomana yrityksenä? Niin huonosti ei sentään ole vielä asian laita: kenttätyökokemukset ovat osoittaneet, että pessimismi on aiheetonta. Kaikkialla, missä suomen kielen tutkija on viime vuosina liikkunut, hän on joutunut ilokseen tapaamaan vanhan murteen puhujia, paikoin runsaammin, paikoin vähemmän (kuten eräiden hämäläismurteiden alueella eli siellä, missä kirjakielen ja murteen ero vanhastaan on ollut pieni). Jokaisesta Suomen pitäjästä, myös suurten asutuskeskusten liepeiltä, näyttää vielä löytyvän puhdasta murretta, joka on vanhoillaan ei vain äänne-, muoto- ja lauseopillisilta ominaisuuksiltaan vaan, yllättävää kyllä, myös sanastoltaan. Nekin sanaston aihepiirit, joilla ei enää ole sijaa jokapäiväisessä elämässä, elävät nimittäin yhä muistissa.²

3. Suomen kielestä on julkaistu satoja tutkimuksia, joukossa hyvinkin yksityiskohtaisia, ja kieleemme sanavarojen keskusarkiston Sanakirjasäätiön kokoelmat sisältävät suuret määrät hyvälaatuista ainesta. Älkäämme kuitenkaan antako kansallisen omahyväisyyden sokaista itseämme uskomaan, että suomen kieli on jo mainiosti tutkittu ja tarkasti tallennettu. Sellainen käsitys, että jonkin tutkimusalan kysymykset on lopullisesti ratkottu, voi erheellisyytensä vuoksi johtaa suorastaan kohtalokkaihin seurauksiin. Esimerkkejä siitä, että jokin suureksi tunnustettu saavutus saattaa käydä jarruksi tutkimuksen jatkuvalle edistymiselle, löytynee kaikilta tieteen aloilta. Mennäksemme merta

² Murteidemme sanavarojen riittämättömästä tallentamisesta huolestunut Setälä lausui v. 1922: »Kansansivistyksen yhä levitessä kirjakielen kaikki tasoittava voima hävittää tai sulattaa itseensä vanhat perinnäiset murteet, jok'ainoa päivä hävittää vanhaan aikaan kuuluvia sanavaroja, jok'ainoa vanhus vie hautaan mukaansa sellaista, joka hänen kanssansa häviää ainaisiksi ajoiksi. Meidän aikamme voi vielä saada kootuksi suomen kansankielen sanaston, vastainen aika ei sitä enää voi tehdä.» — Käsittääkseni Setälän teesi on sattuva ja ajankohtainen vielä nykyin, vaikka lähes neljä vuosikymmentä on kulunut sen esittämisestä.

edemmäksi esimerkkiä hakemaan: Englannissa on murteiden tutkimus nyky-aikaisessa mielessä aivan alullaan, vaikka vanha kansankieli on sielläkin todettu yllättävän hyvin säilyneeksi, vieläpä maan teollistuneimmissa osissa. Yli puolen vuosisadan takaista Joseph Wrightin kuusiosaista murresanakirjaa »Dialect Dictionary» arvellaan yhdeksi syyksi murteentutkimuksen kehityksen pysähtymiseen. Tätä aikanaan loistavaa saavutusta pidettiin ilmestyessään ja kauan sen jälkeen niin täydellisenä ja kaikin puolin lopullisena englannin murteiden rekisterinä, ettei enää kaivattu uutta murteiden tutkimuksen alalta. Mutta meidän ei tarvitse etsiä esimerkkejä kaukaa Englannista, niitä löytyy läheltäkin. Sellaista murretta tai murteistoa, josta vuosikymmenet sitten on laadittu tutkimus — tavallisesti äännehistoriallinen —, on meilläkin usein pidetty niin hyvin selvitetynä, etteivät kielentutkijat ole sen koommin katsooneet maksavan vaivaa puuttua siihen uudelleen. Tällainen lopullisuuden leima kai on vuosikymmeniksi sulkenut pois tutkimuksen piiristä perin tärkeät lounaismurteet ja erittäin kiintoisat Peräpohjolan murteet. Jatkuvaa sanastusta taas on suuruudellaan jossain määrin varjostanut se jättiläistyö, joka 1930-luvulla tehtiin, kun 23:sta kielialueemme eri tahoilta tarkasti valitusta pitäjänmurteesta kerättiin täydellisyyttä tavoittelevat, keskimäärin 40 000 sanatietoa sisältävät sanastot. Kielemme tähänastisen sanastontallennuksen riittämättömyyden osoittaa havainnollisesti Sanakirjasäätiön sanakarttakoelma, joka käsittää nykyisellään 3 268 enimmäkseen opiskelijain laatimaa karttaa ja joka melkein yksinomaisesti perustuu arkistossa jo oleviin kokoelmiin; aukottomia levinneisyyskarttoja joukossa on kovin vähän, vaikka kartoitettu sanasto on yleensä sen laatuista, että karttoja olisi yhä tänä päivänä helppo täydentää suoraan kansankielestä kerätyllä lisäaineksella. Niin kauan kuin kartografiset tiedot ovat puutteellisia, on mahdotonta ajatella esim. suomen kaikkia murteita koskevaa sanastomaantieteellistä käsikirjaa, jollaista kuitenkin kipeästi kaivattaisiin muunaiheisen murteentutkimuksen tueksi.

Juuri kartografisen selvittelyn ajankohtaisuutta osoittaa se, että eri sivistysmaissa ovat nykyään käynnissä suurisuuntaiset murteenkartoitustyöt. Ruotsissa valmistuu piakkoin Natan Lindqvistin johdolla kieliatlas kauan vireillä olleen Atlas över svensk folkkultur -sarjan kolmantena osana (Sigurd Erixonin toimittama aineellista ja sosiaalista kulttuuria käsittelevä ensimmäinen osa — 68 karttaa — ilmestyi v. 1957). Saksan murteiden kartoitustöistä voidaan ennen muuta mainita etupäässä äänne- ja muoto-opin seikkoja kartoittava vanha Sprachatlas des deutschen Reiches, jonka uudistetun laitoksen v. 1934—1956 painettu ensimmäinen osa sisältää 128 karttaa, ja Walther Mitzkan toimittama Deutscher Wortatlas, jonka vuoteen 1958 mennessä ilmestyneissä kuudessa nidoksessa on yhteensä 85 sanakarttaa; lisäksi Saksassa on ilmestynyt joukko yksityisten murteistojen kartastoja, kuten esim. E. Schwarzin Sudeten-

deutscher Wortatlas (toistaiseksi kaksi v. 1954 ja 1956 ilmestynyttä nidosta, yhteensä 70 karttaa). Murteiden kartoitustyö on pantu alulle Englannissakin, ensinnä Skotlannissa, jossa sitä johtaa Edinburghin yliopiston professori Angus McIntosh. Työ ei ole vielä ehtinyt valmisteluja pitemmälle. Jules Gilliéronin ja Edmond Edmontin toimittama Atlas linguistique de la France (1903—1910) käsittää lähes 2 000 karttaa; siinä on kartoitettu noin 1 920 sanaa ja satakunta yksinkertaista lausetta. Unkarin kielen atlasista varten tehty kenttätyö alkaa olla loppuvaiheessa; jäljellä on tietojen tarkistus, julkaisuteknisten kysymysten ratkominen ja varsinainen julkaisutyö. Kartoitettavia ilmiöitä on otettu mukaan n. 1 500, niistä puolet sanaston, puolet äänne- ja muoto-opin alalta. Neuvostoliitossa on tekeillä valtava venäjän murteiden atlas. Sen ensimmäinen osa, Moskovasta itään sijaitsevien keskisten murteiden kartasto (Atlas russkih narodnyh govorov tsentralnyh oblastej k vostoku ot Moskva) valmistui painosta v. 1957; siinä on 279 karttaa, joissa äänteellisiä, morfologisia ja sanastollisia eroja kuvaillaan 241 kartassa; loput ovat erilaisia apu- ja yhdistelmäkarttoja. Seuraavaksi valmistuu luoteismurteiden osa. Myös eräistä muista Neuvostoliiton kielistä on laadittu kieliatlakset. Niistä meikäläisiä kiinnostaa eniten karjalais- ja lyydiläismurteiden atlas, leningradilaisen professori D. V. Bubrihin alulle panema ja syntyperäisen Tverin-karjalaisen kandidaatti A. A. Beljakovin jatkama työ, jonka n. 900 karttaluonnoksesta valitut 209 karttaa ovat jo muutaman vuoden odottaneet painatusta. Karjalan kieliatlakessa on kartoitettu etupäässä äänne- ja muoto-opin seikkoja; tietoja on kerätty 150 paikkakunnalta tasaisesti yli Itä-Karjalan karjalais- ja lyydiläisalueen, mutta mukaan ei ole otettu entisten Tverin ja Novgorodin läänien karjalaismurteita, joista on tarkoitus valmistaa erillinen karttateos, eikä Salmin—Suistamon—Suojärven—Iломantsin tienoon murteita. Lopuksi on mainittava viron murteiden kartoituksen suuret saavutukset: Andrus Saaresten Eesti murdeatlas I (1938, 28 karttaa) ja II (1941, 38 karttaa) sekä 128-karttainen Väike eesti murdeatlas (ilm. 1955). Näissä on sekä sanakarttoja että äänne- ja muoto-opin murre-eroja kuvaavia karttoja. Viime aikoina on myös ilmestynyt joukko murteiden kartoitustyön metodia käsitteleviä teoksia, esim. Walther Mitzkan Handbuch zum Deutschen Sprachatlas (v. 1952), Géza Bárczin yksityiskohtainen esitys Unkarin kieliatlaksen työmenetelmistä (A magyar nyelvatlasz munkamódszere; 1955) ja Angus McIntoshin kirjanen Skotlannin murteiden kartoitusta koskevista esitöistä ja suunnitelmista.

Entä Suomessa? Meillä tuskin on muuta kuin parhaastaan äänneopin ilmiöihin rajoittuva Lauri Kettusen 213-lehtinen karttakirja, oivallinen saavutus kylläkin yhden miehen tekemäksi. Tosin joissakin viime aikoina valmistuneissa tutkimuksissa on julkaistu karttoja — usein sangen aukkoisia ja teknisesti epätasaisia —, mutta yritystäkään ei ole tehty murteidemme leksikaalisten

erojen systemaattiseksi kartoittamiseksi. Valiotasoisen suomen murteiden sanastoatlaksen aikaansaamista pitäisinkin yhtenä lähiaikojen tärkeimmistä tavoitteista. Sanakirjasäätiön arkistossa jo olevat neljättätuhatta karttaluonnosta luovat tälle työlle reaalisen perustan sikäli, että ne helpottavat suuresti kartoitettavien sanojen valintaa. Sanakartastosta tulisi perusteos suomen kielimaantieteelliselle tutkimukselle, jonka tähänastiset saavutukset sen mahdollisuuksiin nähden ovat verrattain vaatimattomat; samoin sillä tulisi olemaan pysyvä merkitys kansatieteilijöille ja historiantutkijoille.³

4. Se kielitieteen haara, joka meillä vielä joutuu miltei umpea tarpomaan, on nimistöntutkimus, onomastiikka.⁴ Sen pahimpana vaikeutena on ollut käytettävissä olevan tutkimusaineuksen niukkuus. Vanha asiakirjanimistöemme nukkuu vuosisataista untaan Valtionarkiston ja muiden arkistojen folianteissa ja Maanmittaushallituksen kartoissa; julkisuuteen sitä on päässyt perin vähän.⁵ Paikannimien murreasut, joilla juuri meikäläisessä nimistöntutkimuksessa on aivan ensisijainen merkitys, ovat samoin valtaosaltaan keräämättä. Valtion suoman vaatimattoman tuen turvin on keräys tosin viime vuosina päässyt sen verran edistymään, ettei aivan kirjaimellisesti enää pidä paikkaansa Jalo Kaliman lausuma v:lta 1950: »Meillä on paikannimien keräys niin alussa, että ne alueet, joilla keräjä on liikkunut, ovat kuin vähäisiä päiviä lumen

³ Murremaantieteellisten seikkojen vaarinottoa on muuten meillä tähdennetty jo sangen varhain. Esim. August Ahlqvist esitteli 15. 10. 1879 Kotikielen Seuran jäsenille ehdotuksensa »Geografisen sanakirjan» laatimiseksi, »jonka tarkoituksena olisi osoittaa, missä paikoin ja kuinka laajalta kutakin sanaa kielessämme käytetään». Ajatus ei kuitenkaan missään muodossa päässyt toteutumaan. — Seuran kokouksessa 5. 10. 1889 »Toht. E. Setälä ehdotti, että hankittaisiin Seuralle useampia karttoja, joihin jokainen soisi merkittäväksi jonkun oman murteensa ominaisuuden. Tämmöiset murrekartat ovat hyvin tärkeitä kun esim. haluaa tutkia ja määrätä mitenkä äännelait ovat maantieteellisesti levinneet paikasta toiseen. Ehdotus hyväksyttiin — —».

⁴ Aikaisemmin tutkimuksen kohde oli p a i k a n nimistö, nyt yleensä nimistö. Tätä kehitystä kuvaa Münchenissä ilmestyvän aikakauskirjan nimi, joka nyt on Zeitschrift für Namenforschung oltuaan sitä ennen Zeitschrift für Ortsnamenforschung.

⁵ Tärkeimmät julkaisut ovat eräiden nimistöntutkijain — ennen muita Viljo Nissilän — tutkimukset sekä Varsinais-Suomen, Uudenmaan, Hämeen ja Satakunnan hopeaveroluettelot v:lta 1571, Savon tuomiokirjat 1559 ja 1561—1565, Greta Hausenin kolmiosainen Nylands ortnamn ja joukko muita asiakirjajulkaisuja, joista muistettakoon A. I. Arwidssonin 10-osainen Handlingar till upplysning af Finlands häfder, Reinhold Hausenin jonkin verran epätarkoiksi todetut 5-osainen Bidrag till Finlands historia ja 8-osainen Finlands medeltidsurkunder sekä Turun tuomiokirkon mustakirja. Lisäksi on nimistöntutkijoilla käytettävissään se 1500-luvun asiakirjoista poimittu Satakunnan ja Varsinais-Suomen, osaksi myös Hämeen (ja vähäiseltä osalta Karjalankin) nimikokoelma, jonka 1957 toimintansa lopettanut Tieteellisten seurain paikannimikomitea on teettänyt. — Vertailun vuoksi mainittakoon, että Ruotsissa on asiakirjoista poimittua nimistöä julkaistu yli puolisataa vankkaa nidosta, nimittäin v:sta 1906 lähtien ilmestyneessä kokoomateoksessa Sveriges ortnamn, jossa on ilmestynyt yli 40 osaa viiden läänin nimistöä, sarjassa Ortnamn i Göteborgs och Bohus län, jota tähän mennessä on julkaistu 11 osaa, sekä vastikään (v. 1958) alkaneessa sarjassa Skånes ortnamn. Näissä julkaisuissa luetellaan nimien vanhoja kirjoitusmuotoja, esitetään niiden nykyiset murreasut ja koetetaan selvittää kunkin nimen alkuperä.

peittämässä maisemassa.» Tällä hetkellä Sanakirjasäätiön nimistöjaoksen koelmissa on laskettu olevan hiukan yli 600 000 nimilippua. Maassamme oli ennen Moskovan rauhaa puolisentuhatta pitäjää. Suhteellisen täydellisesti on kerätty 127 pitäjän paikannimistö, kun taas peräti 129 pitäjistä ei ole minäkäänlaista paikannimikokoelmaa. Aineksen tähänastisen vajavuuden vuoksi ei ole ihme, jos tieteellisen tutkimuksen harjoittaminen on jäänyt muutaman harvan specialistin varaan. Kriittisiä nimistöntutkijoita on vähän; sitä runsammin on intomiellisiä mutta kritiikittömiä asianharrastajia. Puuhailu onomastisten kysymysten parissa on kaikkialla ja kaikkina aikoina ollut suosittua vapaa-ajan askartelua. Näin meilläkin aineiston ja metodin kahleista irrallaan kuljetaan kohti houkuttelevaa päämäärää, oikopolulla väjyviä ansoja huomaamatta, ja tulokset pyrkivät olemaan sen mukaisia. Onomastiikan alalla kyllä näyttäisi olevan tieteen popularisoijia, mutta valitettavasti ei ole paljon popularisoitavaa. Ei voida kylliksi tähdentää sitä, että metodisesti harjoitettu nimistöntutkimus on sangen vaativa kielitieteen haara; tutkijalla tulee ennen kaikkea olla perusteellinen kielitieteellinen koulutus, mutta lisäksi hänen on edellytettävä hallitsevan myös historiallisia ja topografisia, joissakin tapauksissa luonnontieteellisiäkin tosiasioita. Metodisen kurin periaate olisi meilläkin vähitellen tunnustettava. Olen varma siitä, että kun suomalainen nimistö saadaan kootuksi — keruun onnistumiseen on vielä hyvät mahdollisuudet — ja vanhan asiakirjanimistön käyttö helpottuu, niin nimistöntutkimus elpyy tuottamaan runsaasti arvokasta satoa. Kuten esim. Ruotsissa ja eräissä Keski-Euroopan maissa on jo tultu huomaamaan, havaitaan vielä meilläkin, että nimistöntutkimus on suorastaan välttämätön apukeino monen puhtaasti lingvistisen ongelman ratkaisussa, mitä seikkaa tunnetut onomastikot — mm. ruotsalaiset Jöran Sahlgren ja K. G. Ljunggren, saksalaiset A. Bach ja Hans Krahe sekä englantilainen Allen Mawer — ovat jatkuvasti tähdentäneet. Merkittävä on myös kriittisen onomastiikan apu muille tieteille, ennen muuta historiantutkimukselle.

5. Laajin ja kaukokantoisin niistä töistä, jotka suomen kielen tutkijoita odottavat, on kuitenkin yhtenäisten murrenäytteiden tallentaminen nykyaikaisin menetelmin, magnetofonin avulla.

Suomen kielen ja sukukielten tutkimuksessa kielennäytteiden arvo on huomattu varhain. Jo v. 1877 Kotikielen Seurassa tähdennettiin yhtenäisten kielennäytteiden keräämisen tarpeellisuutta.⁶ Aluksi ei kuitenkaan ollut puhetta

⁶ 9. 4. 1877 pidetyn kokouksen pöytäkirjassa kirjoitti sihteeri A. V. Forsman (Koskimies): »Yhtä tärkeänä [kuin murresanakirjan valmistamista] piti myös allekirjoittanut tarkkain kielinäytteiden kokoilemista, sillä niiden mukaanhan sitten voisi rakentaa muoto- ja lauseopin säännöt.»

tallentavia koneita, vaan täytyi tyytyä hitaaseen ja vaivalloiseen käsin kirjoittamiseen, joka parhaassakaan tapauksessa ei anna tarkkaa kuvaa puhutusta puheesta. Kielennäytteiden aihealakin oli kauan yksipuolinen: sadut ja tarinat⁷, kuten näkyy kymmeniin suomen kielen tutkimuksiin liitetyistä näytteistä. 1910-luvulla meillä alettiin jonkin verran käyttää puheen tallentajina koneita: fonografia ja parlografia, mutta mitään suurisuuntaista tallennustyötä ei niillä voitu suorittaa, koska ne olivat hankalia käyttää. Aivan ratkaisevan muutoksen ovat saaneet aikaan uudet tallennusvälineet: levytyslaitteet ja eritoten magnetofoni. Kansanperinteen tallentamisessa nämä uudet kojeet on otettu käytäntöön tehokkaasti, niin että Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran äänitearkistolla on jo tällä haavaa laajat ja arvokkaat kokoelmat. Vaikka nämä yksityisen tieteellisen seuran keräämät äänitteet on tarkoitettu ennen muuta kansanperinteen tallenteiksi ja esitysnäytteiksi, niiden joukossa on runsaasti myös oivallisia kielennäytteitä. Hyvät perinteen muistajat ovat nimittäin useimmiten myös hyviä murteenpuhujia.

Varsinaisia murrenäytteitä meillä edustavat Kotikielen Seuran ja Sanakirjäsäätiön yhteistoimin levyttämät tallenteet, etupäässä vuosilta 1938 ja 1939. Niitä on 25 pitäjän murteesta, tunnin verran kustakin, mutta sen enempää ei järjestelmällistä suomen murteiden tallennusta ole toimitettu. Toisin kuin monissa muissa maissa meillä ei myöskään ole tähän mennessä ollut suomen kielen äänitearkistoa. Eräät yksityiset suomen kielen tutkijat ja harrastajat ovat omia tutkimuksiaan varten nauhoittaneet siellä täällä, mutta työ on ollut epäsystemaattista ja tehtävän laajuuteen katsoen vähäistä. Pelkästään yksityisten henkilöiden hallussa olevien tallenteiden säilyminen on lisäksi aina epävarmaa. Varoittavana esimerkkinä siitä kerrottakoon niiden fonografitalenteiden kohtalo, jotka E. N. Setälä suurella vaivalla keräsi v. 1912 ja 1916 liivin ja vepsän kieltä tutkiessaan: kerätyt toistasataa vahalieriötä jäivät hänen kuoltuaan ilman huoltajaa, ja Valtionarkistoon siirrettyinä ne ovat kenenkään käyttämättä vähitellen homehtuneet piloille. Kun Setälä ei Vepsänmatkallaan eikä sen jälkeenkään ehtinyt tallenteitaan kokonaan litteroida, voimme vain todeta arvokkaan työn menneen suureksi osaksi hukkaan.

Ainoaksi käyttökelpoiseksi ratkaisuksi onkin katsottu kielitieteellisen nauhoitearkiston perustaminen. Juuri hiljan asia sai onnellisen käänteen: valtion humanistisen toimikunnan myöntämän apurahan turvin perustettiin tämän vuoden helmikuun alussa Suomen kielen nauhoitearkisto Helsingin yliopiston suomen kielen laitoksen suojiin. Vastaperustetun arkiston tehtävänä on jär-

⁷ August Ahlqvist evästi v. 1870 kielentutkijaa, jonka tuli lähteä Tornion seudun murretta tutkimaan, mm. näin: »Eläväisiksi näytteiksi murteesta hankkikoon hän kansan suusta satuja tahi tarinoita, jotka kaikessa tarkoin noudattavat murteen asua. Kuta enempi näitä on, sitä parempi. Niiden paljous on kuitenkin vähäarvoisempi kuin kielitieteellinen kelvollisuus.» (»Osoituksia Suomen kielen murteentutkijalle», Suomi II: 11 s. 278.)

jestelmällisesti kerätä aineistoa sekä suomen murteista että tilaisuuden tarjoutuessa myös kaikista suomen sukukielistä etäisimpiä myöten. Aivan tyhjästä arkiston ei tarvinnut lähteä, sillä muutaman yksityisen tutkijan ja Sana-kirjasäätiön hallussa oli nauhoitteita, jotka on saatu kokoelman pohjaksi. Nauhoitearkiston perustaminen on erittäin ilahduttava tapaus, jolla — mikäli arkistolle suodaan hyvät toimintamahdollisuudet — tulee olemaan merkittävä vaikutus kielemme tutkimukseen.⁸ Vasta äänitteet antavat meille autenttista tietoa kansankielemme vähän tutkitusta syntaksista ja murteiden foneettisista erikoispiirteistä. Erityisesti haluan tähdentää myös sitä merkitystä, mikä näin kerätyllä aineksella on oleva kielemme sanaston tuntemuksen lisääjänä. Jos jokaisesta Suomen pitäjästä saataisiin esim. 15—20 tuntia eri aihepiireissä liikkuvia, joka suhteessa hyvätasoisia nauhoitteita ja jos nämä nauhat sitten saataisiin luotettavasti litteroiduksi, niin meillä olisi kustakin pitäjänmurteesta summittain arvioiden kymmenisentuhatta sanatietoa⁹, jotka suurelta osalta olisivat epäilemättä aidompiakin kuin kysellen tai ilman magnetofonin apua kuunnellen kirjoitetut sanamuistiinpanot. Runsas ja edustava suomen murteiden nauhoitekokoelma on varmasti oleva suomen kielen tulevan tutkimuksen tärkeimpiä lähteitä, ja nauhoitteiden sisältämän asia-aineiston vuoksi sen merkitys erälle muillekin kansallisille tieteille — esim. kansatieteelle, kansanrunoudentutkimukselle, jopa historiantutkimuksellekin — tulee olemaan korvaamaton.

6. Silmäiltyämme näin eräitä suomen kielen tutkimuksen aloja, niiden saavutuksia ja mahdollisuuksia huomaamme, että tutkija löytää vielä runsaasti kiehtovia tehtäviä. Työskentelyolot ovat meillä nykyään varsin tyydyttävät. Tutkijalle on suuri helpotus siitä, että melkein kaikki aineskokoelmat ovat käytettävissä samassa paikassa, Helsingin yliopiston suomen kielen laitoksessa, siis toisin ja paljon käytännöllisemmin kuin esim. Ruotsissa, jonka murrearkistot on sijoitettu neljään eri yliopistokaupunkiin. Tällä hetkellä suurin osa maamme fennisteistä ja fennougriesteista on tavalla tai toisella valjastettu sanakirjatöihin, seikka mihin ulkomaisen kielentutkijan huomio heti kiintyy, vaikka se meistä itsestämme tuntuu aivan luonnolliselta. Meillähän on valmistu-

⁸ Sen jälkeen kun yllä olevat sanat lausuttiin, Nauhoitearkiston toiminta on jo päässyt hyvään alkuun: arkistolla on assistentti, on hankittu tarvittavaa välineistöä, ja kesällä ja syksyllä 1959 järjestettiin puolitoistakymmentä nauhoitusmatkaa eri puolille Suomea (mm. Kuusamoon, Peräpohjolaan, Oulun seudulle, Etelä-Pohjanmaalle, Päijät-Hämeeseen ja Satakuntaan sekä eri tahoilla asuvan Karjalan siirtoväen pariin). Tuloksena tähänastisesta toiminnasta on, että Nauhoitearkistossa jo tällä hetkellä (marraskuussa 1959) on n. 370 tuntia enimmäkseen suomen murteita, mutta osaksi myös sukukieliä edustavia nauhoitteita.

⁹ Havaintojeni mukaan yhden tunnin nauhoitteen litteroinnista kertyy keskimäärin 35—40 konekirjoitussivua ja yhdestä litteroidusta sivusta voi vaivatta poimia keskimäärin 15—20 sanatietoa.

massa Nykysuomen sanakirja, jonka palveluksessa on aika ajoin ollut kymmenkuntakin toimittajaa, Martti Rapola on keskittynyt jättiläisurakkansa vanhan kirjakielen sanakirjan toimittamiseen, hyvää vauhtia syntyy kieleemme etymologinen sanakirja, edelleen on valmisteilla karjalan kielen sanakirja, vepsän sanakirja, samoin inarinlapin, mordvan ja vogulin sanakirjat, puhumattakaan suurimmasta sanakirjahankkeestamme suomen kansankielen sanakirjasta. Joku saattanee kysyä: onko kieleemme jatkuvalle tutkimukselle edullista, että pienen maamme vähälukuinen tutkijajoukko näin tarkasti on mobilisoitu tieteellisten sanakirjojen valmistamiseen? Eikö raskas sanakirjatyö liiaksi väsytä varttunutta tutkijaa ja eikö se toisaalta ehkäise nuorten tutkijain tutkimusmahdollisuuksia? Epäilijä voisi kenties viitata myös siihen erittäin huolestuttavaan tosiseikkaan, että kohta loppuun kuluneen vuosikymmenen aikana maassamme on tarkastettu vain kolme suomen ja sen sukukielten alalta olevaa väitöskirjaa ja ettei mitään merkkejä tieteellisen jälkikasvun paranemisesta näillä kansallisista kansallisimmilla aloilla ole havaittavissa. Toisaalta on kuitenkin niin, että tutkimus tarvitsee ennen muuta kunnollisia apuneuvoja, tieteellisiä sanakirjoja. Niitä valmistavat tutkijat tekevät työtä lähinnä juuri tulevien tutkijapolvien hyväksi. Tällaista työtä on ilman epäilyä pidettävä ajankohtaisena ja tarkoituksenmukaisena. Mutta yhtä tärkeää on myös sen aineksen talteenotto, johon kaikki tutkimuksemme perustuu. Olen edellä halunnut kaunistelematta viitata nyt olemassa olevan aineiston puutteellisuuteen. Samalla olen pyrkinyt osoittamaan kieleemme nykyisen ja tulevan tutkimuksen kannalta mitä tähdellisimmäksi, että aikaa hukkaamatta ja tarmokkaasti tallennettaisiin kansankielen primääriainesta, kun sitä vielä on saatavissa. Haluaisin lausua Setälän sanoin, jotka ovat peräisin vuodelta 1922: »On myönnettävä, että [kielen] aarteiden tallellepano on nykyajan tehtävistä tärkein.»¹⁰ Jos emme sitä tunnusta, tulee puutteellisen aineiston kanssa painiskeleva myöhempi tutkimus meitä syyttämään kohta-lokkaasta laiminlyönnistä. Nykyisten suomen kielen tutkijain vastuu on siitäkin syystä arvaamattoman suuri.

PERTTI VIRTARANTA

¹⁰ Aivan samanlaisia arviointeja ovat esittäneet ruotsalaiset dialektologit. Lundin Landsmålsarkivetin johtaja dosentti Sven Benson lausui 1951: »Vi befinna oss emellertid i dag i en period av insamling och analys, tiden för de nya synteserna är ännu inte kommen.»

The Outlook for Finnish Language Studies

Inaugural lecture delivered at the University of Helsinki on 25th February 1959.

The author begins by commenting on the changes that have taken place in the field of Finnish language research in the course of the last two decades. In phonology, the branch of philology most intensively studied in Finland, research has become more detailed, more profound and more diversified. The attention paid to phonological factors has already begun to bear fruit. By utilizing the findings of the phonologists, etymological research has broadened its methods and extended the range of its material. The adoption of modern speech-recording apparatus is bound to have far-reaching effects on both Finnish and Finno-Ugric studies, which owing to the paucity of written linguistic material for earlier periods have to rely almost exclusively on observations of the living demotic speech of to-day. Although the dialects are rapidly becoming smoothed out, the results of extensive field-work carried out in recent years have shown that speakers of the old dialects are still to be found in every part of Finland: it would seem that there is not a single parish in which the local dialect cannot still be heard in its pure form.

With reference to the collection of material on the Finnish dialects, the author describes the ambitious project carried out in the 30's, when trained Finnish language experts compiled comprehensive local vocabularies for 23 places in various parts of the Finnish linguistic area, each vocabulary comprising some 40,000 word-cards. A great deal of work, however, remains to be done in the field of vocabulary research: it is not possible to draw up complete word maps on the basis of existing compilations. At the Dictionary Foundation, which is the central repository for material on the Finnish language, a total of 3,268 word maps are available: very few of these are without gaps, but even now it would still be an easy matter to supplement them with material taken directly from actual living speech. After referring to the work of other countries in the field of dialect cartography, the author points out that for Finnish there is only Lauri Kettunen's »Suomen murrekartasto» (»Dialect Atlas of Finland»), a 213-page atlas devoted mainly to phonetical features. The production of a high-grade word atlas of the Finnish dialects is, in the

author's opinion, one of the most urgent tasks awaiting attention in the near future. Such a word atlas would be a work of cardinal importance for the study of Finnish linguistic geography, and at the same time would be of the utmost value to folklorists and historians.

The author then deals with the subject of Finnish toponymy, laying particular stress on the fact that the systematic study of place-names is a branch of philology calling for very exceptional qualifications: the toponymist must not only have had a thorough training in philology but should also be required to possess a knowledge of the relevant historical and topographical facts, and in some cases to have scientific qualifications as well. The study of Finnish place-names is rendered difficult by two factors in particular. In the first place, comparatively few of the old spellings are available in existing publications — they have to be unearthed from the State Archives, the Survey Office Archives, and other repositories, which takes a good deal of time. Secondly, the collated material on demotic forms of place-names covers only about 600,000 names, or 30—35 % of the total number of Finnish place-names. In the author's opinion it is essential that a comprehensive collection of Finnish place-names be carried out, since the old names will soon be forgotten. He stresses the value of toponymical research as a factor in the solution of many purely linguistic problems.

Finally the author deals with what is perhaps the biggest and most far-reaching of the tasks awaiting the attention of the Finnish language scholar, that of recording the old demotic dialects with the aid of the magnetophone. Between 1910 and 1930 students of Finnish and related tongues made use of the phonograph and the parlograph, and in 1938 and 1939 gramophone records were made of specimens of about 25 dialects of Finnish. The invention of a new speech-recording instrument, the magnetophone, has brought about a radical transformation of this type of work. Since the Second World War considerable use has been made of the magnetophone by Finnish folklorists, who have collected material of various kinds for the Folklore Archives o

the Finnish Literature Society. Individual scholars carrying out research on Finnish and related languages have also used the magnetophone in the course of their field-work, but the work has been carried out unsystematically and covers very little ground in relation to the size of the task. Moreover there can never be any certainty as to the survival of records which remain in private hands. Now, however, a happy solution has been provided: February, 1959, saw the foundation of the Finnish Language Tape Recording Library, the task of which is to undertake the systematic collection of material both in Finnish dialects and, as opportunity offers, in all languages related to Finnish, even if only remotely. A nucleus for the collection already exists in the shape of recordings hitherto in the custody of private individuals or of the Dictionary Foundation, and now taken over by the Tape Recording Library. The establishment of this library will have far-reaching effects on Finnish language research. Only by means of recordings can we obtain authentic information on dialectal syntax, a subject on which very little work has hitherto been done, and on the phonetical peculiarities of the various dialects. A collection of this kind will also be of incalculable value as an additional source of lexicographical knowledge. If, say, 15—20 hours of recording, with suitably varied subject matter, were carried out in each parish of Finland, and then transcribed phonetically, we should have evidence regarding some 10,000—15,000 words of each parish dialect; and this evidence would be far more authentic than that provided by

word-notes based on personal interrogation alone.

The working conditions for Finnish language research are at present distinctly favourable. It is highly convenient for the researcher that almost all the collated material is available in one place — the Finnish Language Institute at Helsinki University. At the moment the majority of our experts on Finnish and the Fenno-Ugric languages are engaged on dictionary work of one kind or another. A Dictionary of Modern Finnish (*»Nykysuomen sanakirja»*) is in course of publication, and as many as a dozen editors have worked on it at one stage or another. Professor (Emeritus) Martti Rapola has concentrated his energies upon the gigantic task of editing a dictionary of the old literary language. Good progress is being made with an Etymological Dictionary of the Finnish Language, and preparations are in hand for dictionaries of Karelian, Vepsian, Inari Lapp, Mordvin and Vogul, not to mention the most ambitious project of all, the Finnish Dialect Dictionary. Doubts may be expressed as to the desirability of concentrating the energies of our small force of experts so powerfully upon the single task of compiling scientific dictionaries. But proper dictionaries are an essential requisite for research, and the scholars now working on them are working for future generations too. Work of this kind is undoubtedly both timely and well justified. But no less important is the collection and preservation of the primary material on which all research must, in the last resort, be based.

PERTTI VIRTARANTA